

KUSTBON

Nr 2 Årgång 24

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

Juni 1967

Landskapsbild från Wiek (Läänemaa)

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner

Ansvarig utgivare: *Edvin Lagman*

Redaktör: *Elmar Nyman*

Redaktionssekreterare: *Lars Broman*

Red. och exp. Eknäsvägen 2, Stockholm K

Kustbons postgiro: 1972 07. Tel. 53 16 37

Utkommer 1967 med fyra nummer

Prenumerationspris 1967 14 kr

Annonspis: 1/1 200:—, 1/2 115:—, 1/4 60:—

1/8 35:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 5 kr

Dödsannonser 50 kr.

Stockholm 1967. Bröderna Lagerström AB

Innehåll

<i>Aktuella arbetsuppgifter</i>	
av Elmar Nyman	2
<i>Kallelse till S.O.V:s årsmöte</i>	3
<i>Från boningsria utan skorsten till modernt bostadshus</i>	
av Fridolf Isberg	4
<i>Tankar kring sommarens dofter</i>	
av Edvin Lagman	9
<i>Till prenumeranterna</i>	9
<i>Ur en Nuckö-lärares dagbok</i>	
av Johan Nymann (med inledn. av E.N.)	10
<i>Den gamle ryssgubben från Diby</i>	
av Ingeborg Lilja	13
<i>Till Kustbons red. Notiser</i>	14
<i>Dödsannonser</i>	14, 15
<i>Bemärkelsedagar</i>	16

Aktuella arbetsuppgifter

Ett intensivt samlings- och forskningsarbete om estlandssvenskarna rörande historia, dialekter, ortnamn, byggnads- och dräktskick, demografiska förhållanden etc. har bedrivits av ett stort antal forskare sedan mitten av förra århundradet. Man kan fråga sig om det fortfarande finns något att utforska om denna 8 000-hövdade skara, en minoritet bland minoriteter, och vad kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner ytterligare kan förväntas uträtta.

Följande må utgöra försök till svar på frågorna. Det är ovedersägligt att den specifikt estlandssvenska kulturen är i utdöende, och det står lika klart att det alltjämt finns många luckor i det insamlade kulturhistoriska materialet. En snabb aktion just nu, t. ex. genom omfattande bandinspelningar, kan rädda en del av den kulturhistoria som annars går i graven med sagesmännen. S. O. V. har planerat en sådan aktion, som f. ö. i viss mån redan påbörjats. Det är att hoppas att intervjuarna möts med förståelse och välvilja. Här finns även stort utrymme för privat initiativ. Bandspelare är ju nu praktiskt taget var mans egen- dom.

En kraftansträngning måste också göras från S. O. V:s sida att skapa ett funktionsdugligt arkiv omfattande filmer, fotografier, bandinspelningar, anteckningar av olika slag — särskilt brev —, tidningsklipp, böcker, broschyrer och kanske även mindre bruksföremål. Vad som f. n. finns i den vägen utgör endast fragment.

Men det kan bara bli en liten del av det gigantiska materialet som faller på S. O. V:s lott. Allt väsentligt stoff om Estlands svenskar har redan samlats och ordnats f. a. av officiella institutioner i Sverige, Finland och Estland — troligtvis även i Tyskland. Vår förening skulle kunna göra en värdefull insats genom att inskaffa och utarbeta arkivförteckningar. Många känner säkert till att Landsmålsarkivet i Uppsala med Nils Tiberg som outtröttlig samlare och bearbetare har mycket och värdefullt material liksom också Uppsala ortnamnsarkiv. Det kanske inte är lika känt att dessa samlingar på viktiga punkter kompletteras av material som insamlats av Svenska Litteratursällskapet i Finland (Helsingfors), den kulturinstitution som först ägnade oss sin uppmärksamhet.

Även Riksarkivets magasin i Stockholm gömmer samlingar som rör vår folkstam. Viktiga upplysningar om de Thorén-Österblomska insatserna lämnar arkivalierna i Evangeliska Fosterlandsstiftelsens arkiv (deponerat i Stockholms stadsarkiv). Att Nordiska muséet härbärgerar åtskilliga bruksföremål från våra forna bosättningsområden vet nog de flesta. Men där finns också fotografier, böcker och brev som har att göra med vår folkliga kultur. Hur mycket Utrikesdepartementets arkiv gömmer av för oss intressant material vet vi inte. Att där finns en hel del kan tas för givet. Och vad erbjuder Riksföreningens arkiv i Göteborg? Något finns också på Historiska muséet och Musikhistoriska muséet i Stockholm, men vad? Hur mycket värdefullt material kan finnas hos de stora privata samlarna?

Det torde stå klart att en inventering och orientering är nödvändig. Även summariska förteckningar skulle vara till stor nytta för oss vanliga medborgare som saknar arkivmannens speciella kunskaper och spårinne.

Lika viktig synes en orientering om forskningsläget just nu vara. I vilken utsträckning är vetenskapliga institutioner eller enskilda forskare f. n. sysselsatta med ämnen från vårt område? För att konkretisera: Vi skulle önska att Gerhard Hafström, Hannes Hyrenius, Birger Nerman, Sten Karling, Nils Tiberg, Per Wieselgren, Edvin Lagman, Jakob Koit, Alvin Isberg, Fridolf Isberg, Evald Blumfeldt, Gustav Ränk, Per Söder-

bäck, Arnold Soom och andra informerade oss om sina aktuella arbeten men också att de uttalade sig om vad som enligt deras mening ytterligare bör göras. Lämpligen kunde ett symposium anordnas, gärna med S. O. V. som arrangör.

Vore det för övrigt inte på tiden att en detaljerad utredning gjordes om de olika faserna i vår överflyttningshistoria? Utrikesdepartementet kunde väl tänkas släppa på sekretessen vad gäller de förhandlingar som från svensk sida hölls i Moskva och Berlin om vår överflyttning. Naturligtvis är vi också intresserade av att få reda på hur Sveriges representanter i Estland och Lettland såg på vårt problem. Ej heller torde dr Lienhard efter dessa 25 år ha några större betänkligheter mot att meddela vad han vet om spelet bakom kulisserna. Sigurd Curman, Hjalmar Pöhl och Carl Mothander är borta. Men har de inte efterlämnat anteckningar om sina insatser i överflyttningsdramat? Till samma intressanta område hör de rikssvenska hjälpsändningarna under kriget. Skulle inte kammarherre Dickson och professor Hafström kunna ge ut en vitbok i det ämnet?

Det vore också utmärkt om någon av våra forskare ville utreda vilken roll kyrkan spelat för den andliga kulturen i vår forna hembygd. Vi saknar dessutom en utförligare redogörelse för frikyrkoverksamhetens omfattning och betydelse i Svensk-Estland. Inte heller vet vi mycket om de landsmän som emigrerat till USA, Kanada, Brasilien osv.

Det stundar till jubileumsår. 1969 har huvuddelen av Estlands svenskar tillbringat ett kvarts sekel i förfäders gamla hemland. Spårlöst får detta jubileum inte passera. De 25 åren i Sverige bör skildras i en fylig jubileumsskrift. Men det saknas utredningar av värde, varför intresserade forskare efterlyses. Kanske sociologerna? En filmkrönika om vår historia alltifrån tidig medeltid till våra dagar vore också önskvärd. Ämnet saknar varken dramatik eller pittoreska inslag. Vågar man hoppas att någon kunnig TV-producent vill engagera sig för uppdraget?

Till Svenska Odlingens Vänner angelägnaste uppgifter hör givetvis utgivandet av Kustbon och fullföljandet av samlingsverket. Båda uppgifterna är synnerligen krävande och penningsslukande. Enbart en årgång Kustbon går numera på i runt tal 18.000—20.000 kronor och kostnaden för del 3 av samlingsverket torde komma att uppgå till närmare 80.000 kronor. Utan omfattande personella och ekonomiska insatser kan inte heller ovan efterlysta arkivförteckningar färdigställas.

Ett djupare engagemang för S. O. V:s verksamhet från våra föreningsmedlemmars sida vore till sist också att önska. Det fåtal aktiva som i snart 25 år burit den börda en förening som S. O. V. med tillhörande utgivarverksamhet pålägger måste ha burits av en ovanligt stark idealitet och stamkänsla. De borde mänskligt att döma vara förbrukade vid det här laget. Vi hoppas att också de yngre årgångarna skall attraheras av det komplex av frågor för vilket Estlands svenskar är medelpunkten. Slutligen ytterligare en from önskan: Tänk på att det behövs ekonomiska bidrag till S. O. V:s verksamhet! Många och generösa donatorer efterlyses.

Elmar Nyman

Kallelse till SOV:s ÅRSMÖTE och ESTLANDSSVENSK HEMBYGDSDAG

*Föreningen Svenska Odlingens Vänner
håller årsmöte och estlandssvensk
hembygdsgdag
söndagen den 20 augusti 1967 kl. 11.00
i Baggensalen, Restaurangholmen,
Saltsjöbaden*

*

DAGORDNING för SOV:s årsmöte:

1. Godkännande av kallelse till årsmöte
2. Val av mötesordförande och sekreterare
3. Val av två justeringsmän
4. Styrelse- och revisionsberättelse
5. Beviljande av ansvarsfrihet
6. Ändring av föreningens stadgar
7. Val av ordförande
8. Val av styrelsemedlemmar
9. Val av revisorer
10. Medlemsavgiften
11. Övriga frågor

Efter årsmötet serveras kaffe för dem som så önskar. Hembygdsgdagens program börjar kl. 13.00, varvid f. folkskolläraren Erik Thomson (Höbring) talar om estlandssvenskar i Förenta staterna.

Efter programmet samvaro liksom tidigare år. Pris för kaffe med bröd kr. 7: 50, serveringsavgift inberäknad.

Förbindelser: Tåg från Slussen kl. 9.00, 10.10, 11.20, 12.30 osv. med 1 timmes och 10 minuters mellanrum. Från Saltsjöbaden kl. 13.05, 14.15, 15.25, 16.35, 17.45, 18.55 osv. Pris tur-retur kr 7: —, barn 6—12 år kr 3: 50; rabattkort om 10 resor kr 30: —.

Alla hjärtligt välkomna!

Styrelsen för
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Fridolf Isberg

Från boningsria utan skorsten till modernt bostadshus — en utvecklingsprocess

Klottorps by ligger på gränsen till det estniska bostättningsområdet i Nuckö socken på fastlandet och har därför icke kunnat undgå att påverkas av det estniska bostadsskicket. Jämför man boningshusen i Klottorp med dem i Rickul kommun, som låg längre bort från språkgränsen, finner man att boningsrian var vanlig i Klottorp men sällsynt i Rickul. Under mitten av 1800-talet fanns det i Klottorp 13 bondgårdar och sex "lösmansgårdar". På nio bondgårdar och fyra "lösmansgårdar" var boningshusen s. k. boningsrior och på fyra bondgårdar och två "lösmansgårdar" utgjorde boningshus och ria skilda byggnader.

I en uppsats i "En bok om Estlands svenskar", del I, vill G. Ränk göra gällande att den estniska boningsrian skulle ha slagit igenom fullständigt på de ställen där svenskheten länge varit svag och där den svenska befolkningen praktiskt taget estnifierats och anför som exempel härpå Korkis och Vippal. Detta stämmer nog icke riktigt in på förhållandena i Klottorp. I denna by, där folk nästan uteslutande bodde i rian, fanns det under senare hälften av 1800-talet icke en enda estnifierad bondgård — bortsett från Mjölarns och Fagerkull gårdar, som under mitten av 1800-talet blev estniska genom att godsägaren lät inflyttade ester bo där och som icke heller låg inom det egentliga byområdet utan på språkgränsen till esterna. Det fanns dessutom hos klottorpsborna under slutet av 1800-talet en starkt medveten känsla för det svenska. Flera av de män (Johan Nyman, Hans Pöhl, Nikolaus Blees m. fl.), som senare betydde så mycket för svenskhetsarbetet i Estland, härstammade just från Klottorp. Orsakerna till att folk bodde i rian var i stället fattigdom och brist på skog. Allt byggnadsvirke skulle forslas från Rickul kommun, varför man icke hade råd att bygga både boningshus och ria utan fick hålla sig till den bland esterna vanliga och billigare boningsrian.

När de ryska bastrupperna hösten 1939 inkvarterades på skilda håll i svenskbygden, stod det klart för alla att den svenska bebyggelsen i Estland snart skulle vara ett avslutat kapitel. Därför försökte författaren till dessa rader uppteckna så mycket som möjligt rörande denna bebyggelse, gamla svenska seder och bruk i Nuckö socken, bl. a. i samband med en grundlig inventering av de ca 150 husen i Klottorp. Över varje gårdstomt ritades en karta i skalan 1:500 och på den inmättes varje hus. För samtliga hus noterades byggnadsår, rumsindelning, byggnadsmaterial och rummens användning samt i vissa fall även rumsinredningen. Vid denna inventering av byggnaderna utfrågades 50—60 personer i byn.

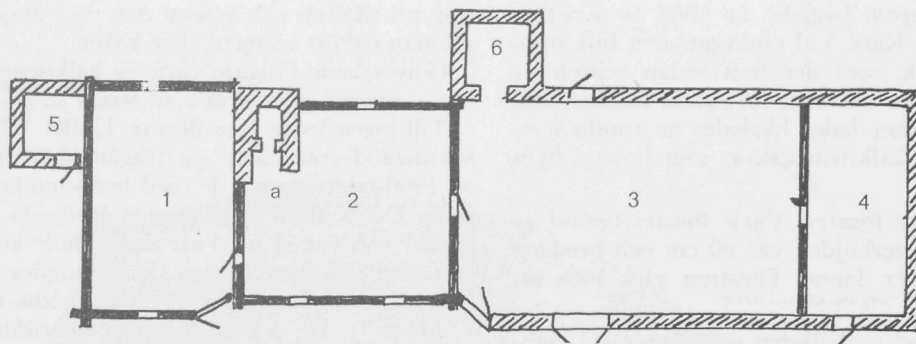
Som exempel på hur en boningsria från mitten av 1800-talet utvecklades till ett modernt boningshus har här medtagits Bleesgårdens boningsria. Huset är ritat i skala 1:200. Alla uppgifter om huset har lämnats av gårdens ägare, Karl Blees. De har sedermera här i Sverige kontrollerats och kompletterats av dennes son Jakob Blees, som var gårdens siste ägare och god vän till författaren.

Enligt sagesmännen skall Bleesgårdens boningshus ha stått på denna plats (se kartan) sedan urminnes tider. Under mitten av 1800-talet lär det ha byggts om. 1880 fick byggnaden den utformning och rumsindelning, som finns återgiven på grundplan I. Gården var under denna tid arrendegård under Rickul herrgård, som ägde både husen och jorden. När huset skulle byggas om, hade godsägaren från Rickul herrgård kommit till gården i sällskap med sin förvaltare och båda hade gjort en noggrann avsyning och därvid med ett järnspett stuckit här och där i väggarna för att se om trävirket i dem var tillräckligt murket. Det virke som godsägaren sedan lät leverera till ombyggnaden kördes under vinterns lopp hem från Rickul kommun. Nästa vår timrades en ny byggnad upp med de övriga bybornas hjälp. De gamla stenmurarna i logen och ladan fick stå kvar.

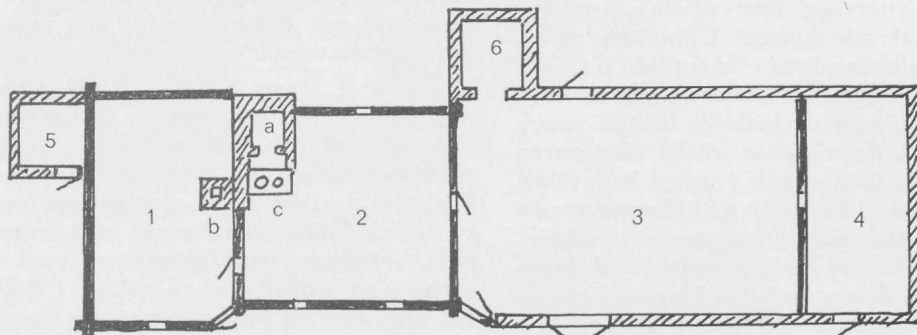
Byggnaden innehöll i bottenplan I sex rum. I en del av rummen var väggarna timrade av runda stockar med korsknutar och i andra murade av kalksten. Yttertaget var av lång råghalm och taggavlarna likaledes av halm. I varje taggavel fanns det högst upp en öppning som tjänstgjorde som fönster till skullen. Då byggnaden saknade skorsten gick röken ut genom denna glugg sedan den kommit ut från stugan eller köket.

Rum nr 1, "bakse", timrades år 1880 av runda stockar med korsknutar. Innertaket var likaledes av runda stockar och golvet av kalkstensplattor ("flisar"). Till rummet ledde två dörrar, en från gårdsplanen och en från stugan (rum nr 2). Båda dörrarna var av stående bräder, hängde på kraftiga hemsmidda gångjärn och stängdes med en hemsmidd dörrklinka. Ytterdörren låstes från insidan med en kraftig järnhake. I rummet fanns två fönster, vilkas storlek var 40 × 40 cm. Varje fönster hade fyra rutor. Innanfönster saknades. Under vinterhalvåret användes rummet till förvaring av matvaror och under vår och sommar som sovrum av gårdens ungdomar. Under hösten, då säden tröskades, flyttade familjen ut ur rian och använde detta rum som bostad.

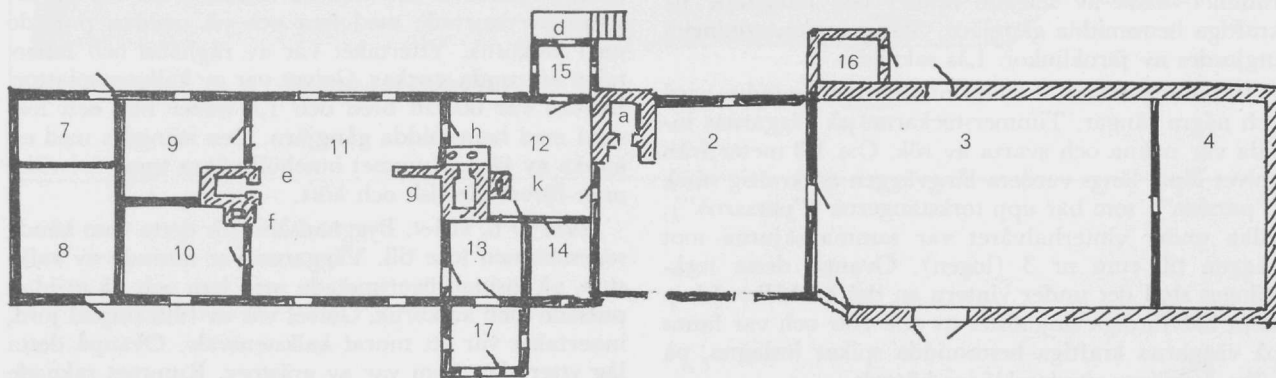

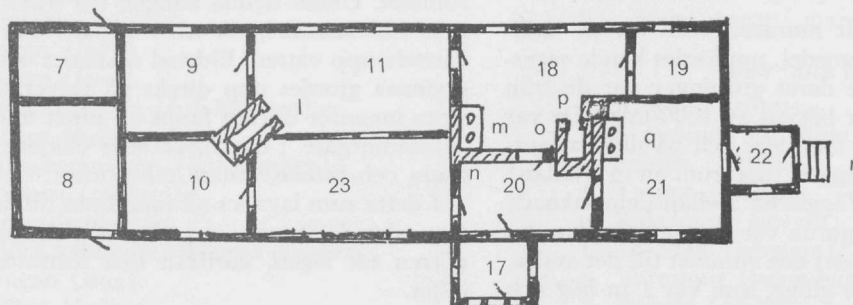
I. Bottenplan från perioden mitten av 1800-t.—1912.

II. Bottenplan från perioden 1912—1918.

III. Bottenplan från perioden 1918—1932.

IV. Bottenplan från perioden 1932—1943.

SKALA
1:200

Boningshus-ria, Bles gård, Klottorp, Nuckö socken, Estland.

Rum nr 2, ristugan, byggdes år 1880 av Kristian Blee och hans son Karl. Vid ombyggnaden fick rummet samma storlek, som det haft sedan mitten av 1800-talet. Väggarna timrades av runda stockar med korsknutar. Innertaket lades likaledes av runda stockar och golvet av kalkstensplattor, som bröts i byns kalkstensbrott.

Rummet hade tre fönster. Varje fönster bestod av sex små rutor. Fönsterhöjden var 60 cm och bredden 50 cm. Innanfönster fanns. Fönstren gick inte att öppna.

Ugnen var murad av kalksten och placerad i rummets hörn mot "bakse" (rum nr 1) med bakre gavelväggen ut i husets yttervägg. Det var en s. k. rösugn ("käristun"), som saknade skorsten. Upptill var ugnen täckt med en stor kalkstensplatta ("käristflisa"). Ovanför eldstaden i ugnen fanns två ribbor ("ongsrribbar"), som tidigare varit murade av kalksten och på senare tid av tegelsten. På dessa ribbor vilade rösstenarna ("käriststaina"). När man eldade i ugnen kom röken upp genom ugnsröset ("käristn") av kullerstenar och gick ut genom en lucka fram till i ugnsgaveln i stugan. Därifrån fortsatte den ut genom dörren till logen (rum nr 3) och upp genom en lucka i logens innertak till riloftet för att slutligen strömma ut genom öppningen i byggnadens takgavel.

Från "bakse" och från logen ledde två dörrar till rummet, båda av stående bräder och hängande på kraftiga hemsmidda gångjärn. Stängningsanordningen utgjordes av järnklinkor. Lås saknades.

Inredningen bestod av ett matbord, ett mindre bord och några sängar. Timmerstockarna på väggarnas insida var nakna och svarta av rök. C:a 1,8 meter från golvet löpte längs vardera långväggen en kraftig stock ("parsåsn") som bar upp torkstängerna ("parsarna"), vilka under vinterhalvåret var sammanskjutna mot väggen till rum nr 3 (logen). Ovanpå dessa torkstänger stod det under vintern en del hushållsredskap samt halvfärdiga slöjdalster av trä. Här och var fanns på väggarna kraftiga hemsmidda spikar inslagna, på vilka familjens vardagskläder hängde.

Rummet användes som bostad under vinter, vår och sommar, men då säden tröskades på hösten flyttade man som ovan framhållits ut i "bakse".

Rum nr 3, logen. När murarna, som var av kalksten med lera som bindemedel, uppfördes kände sagesmännen icke till. Enligt deras gissningar var de från slutet av 1700-talet eller början av 1800-talet. De var på insidan översmetade med lera och på utsidan putsade med kalkbruk. Väggen mot rum nr 4 (ladan) var av runda stockar. Väggsåten mellan dem saknade mossa, varför väggspringorna var öppna och man genom dem kunde se från det ena rummet till det andra. På denna vägg fanns en glugg, som var 1 m hög och 90 cm bred ("lavokloggen"), genom vilken man tog ut den tröskade halmen och agnarna från logen till ladan.

Innertaket var av stora kraftiga bärlinor ("loåsa"), som löpte tvärsöver rummet från ena långväggen till den andra. På dessa låg lösa armstjocka gran- och aspslanor. Ett dylikt innertak kallades för "hindre". Strax ovanför ridörren fanns det en stor lucka i innertaket. Genom denna lucka kom man längs en stege

upp på riloftet, och genom den gick även röken upp, då man eldade i stugan eller köket.

Golvet hade tidigare varit av kalkstensplattor ("flisar"), senare gjordes det av lera.

Till logen ledde fyra dörrar. Under 1800-talet hade samtliga dörrar hängt på trågångjärn, men i början av 1900-talet ersattes de med hemsmidda gångjärn av järn. Dubbeldörren på husets framsida kallades för "loko" och var så bred att man kunde köra in genom den med sädeslass. Denna dörr stängdes med en lång bom, som räckte tvärs över de båda dörrhalvorna ("lokona"). De övriga dörrarna till rummet stängdes med järnklinkor.

På sensommaren och hösten tröskades spannmål i detta rum och under resten av året användes det till förvaring av vagnar och diverse jordbruksredskap.

Rum nr 4, ladan. Väggarna hade samma ålder och byggnadsmaterial som rum nr 3. Golvet var av tilltrampad jord, och innertaket var av runda asp- och granslanor, som låg lösa på innertaket bärlinor ("lavoåsa"). Dörren ut mot gårdsplanen var gjord av stående bräder och försedd med hemsmidda gångjärn — tidigare hade gångjärnen varit av trä. Den stängdes på utsidan med en trähasp ("holvor"). Rummet användes att förvara agnar och halm i.

Rum nr 5, fiskkammaren, byggdes år 1880 samtidigt som "bakse" och ristugan. Väggarna var murade av kalksten med lera som bindemedel. De var på insidan översmetade med lera och på utsidan putsade med kalkbruk. Yttertaket var av råghalm och innertaket av runda stockar. Golvet var av kalkstensplattor. Dörren var 80 cm bred och 1,5 meter hög och försedd med hemsmidda gångjärn. Den stängdes med en klinka av järn. Rummet innehöll några tunnor, i vilka man förvarade fisk och kött.

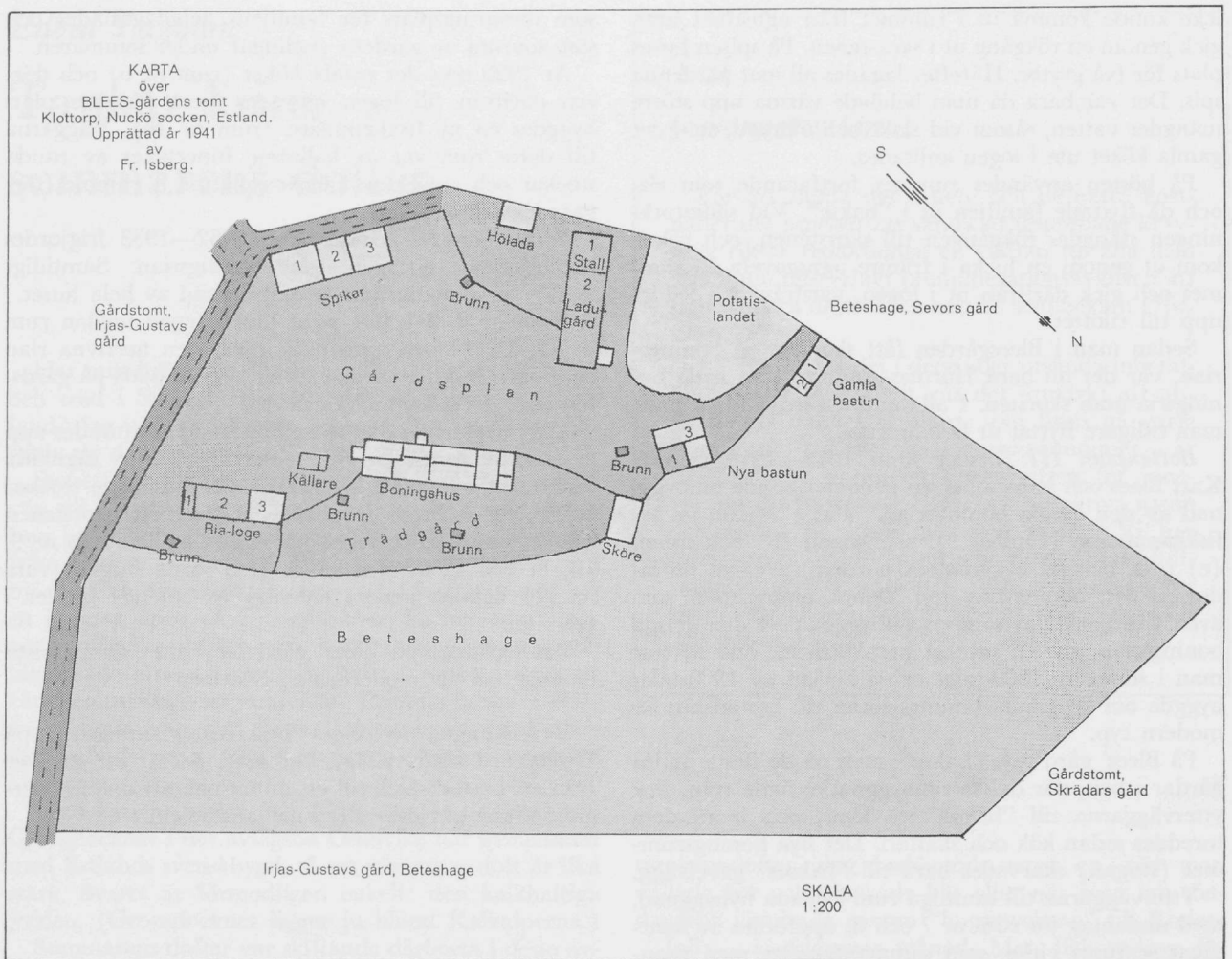
Rum nr 6, köket. Byggnadsåret för detta rum kände sagesmännen icke till. Väggarna var murade av kalksten, på insidan översmetade med lera och på utsidan putsade med kalkbruk. Golvet var av tilltrampad jord, innertaket var ett murat kalkstensvalv. Ovanpå detta låg yttertaket, som var av grästorv. Rummet saknade fönster. Till logen ledde en dörröppning genom vilken ett sparsamt ljus trängde in.

På väggen mitt emot dörren löpte en tvärbalk över rummet. Under denna hängde två träkrokar, på vilka grytorna hakades, då man lagade mat i dem eller värmdes upp vatten. Eldstad saknades och elden under grytorna gjordes upp direkt på golvet. I ena väggen strax innanför dörren fanns en nisch som kallades för "äilstamurgate"; där förvarades elddonen — tidigare flinta och fnöske, senare tändstickor.

I detta rum lagades all mat ända till år 1912. Rummet saknade skorsten och därför gick röken ut genom dörren till logen, varifrån den fortsatte upp till riloftet.

Denna typ av utekök¹⁾ förekom i samtliga boningsrior i Klottorp. I de övriga boningsriorna var det i regel placerat intill riväggen i logen.

Bottenplan II. År 1912 gjordes vissa inre omändringar av byggnaden. I bakse (rum nr 1) murades intill ugnen en skorsten av kalksten och framför ugnen i ristugan en spis av tegelsten. Öppningen i riugns främre gavelända försågs med en lucka, så att röken

Rummens namn.

1. Skafferiet (*bakse*).
2. Ristugan (*ri-stue*).
3. Logen (*loan*).
4. Ladan (*lavo*).
5. Fiskkammaren (*fisk-kåmarn*).
6. Köket (*keka*).
7. Lilla-kammaren (*lihl-kåmarn*).
8. Spikarn (*spikarn*).
9. Norra kammaren (*norda kåmarn*).
10. Södra kammaren (*sonna kåmarn*).
11. Stugan (*stue*).
12. Köket (*keka*).
13. Farstun (*fårsta*).
14. Skafferiet (*bakse*).
15. Norra farstun (*norda fårsta*).
16. Fiskkammaren (*fisk-kåmarn*).
17. Södra farstun (*sonna fårsta*).
18. Matsalen (*ita-stue*).
19. Skafferiet (*bakse*).
20. Farstun (*fårsta*).

21. Köket (*keka*).22. Förfarstun (*fär-fårsta*).23. Södra stugan (*sonna stue*).

Den fasta inredningen.

- a. Riugnen (*ri-un*).
- b. Skorstenen (*kårstain*).
- c. Spiseln (*plüiten*).
- d. Trappa (*trappa*).
- e. Kakelugn (*pätt-un*).
- f. Skorsten (*kårstain*).
- g. Varmmur (*varm-vägge*).
- h. Spiseln (*plüiten*).
- i. Bakugn (*båka-un*).
- k. Skorsten (*kårstain*).
- l. Kakelugn (*pätt-un*).
- m. Spiseln (*plüiten*).
- n. Varmmur (*varm-vägge*).
- o. Bakugn (*båka-un*).
- p. Skorsten (*kårstain*).
- q. Spiseln (*plüiten*).

icke kunde komma ut i rummet från ugnsröset utan gick genom en rökgång ut i skorstenen. På spisen fanns plats för två grytor. Härfter lagades all mat på denna spis. Det var bara då man behövde värma upp större mängder vatten, såsom vid slakt och ölbrygd, som det gamla köket ute i logen anlätades.

På hösten användes rummet fortfarande som ria, och då flyttade familjen ut i "bakse". Vid sädestorkningen stängdes rökgången till skorstenen, och röken kom ut genom en lucka i främre ugnsgaveln i rirummet och gick därifrån ut i logen, varifrån den ledes upp till riloftet.

Sedan man i Bleesgården fått skorsten på boningsrian, var det nu bara Härmas-Andorsa som hade boningsria utan skorsten. I alla andra gårdar i byn hade man tidigare flyttat ur boningsrian.

Bottenplan III. Under åren 1918—1919 utförde Karl Blees och hans söner en genomgripande ombyggnad av den gamla boningsrian. "Bakse" (rum nr 1), fiskkammaren (rum nr 5), skorstenen (h) och spisen (c) revs, och på byggnadens nordvästra gavel timrades ett nytt boningshus upp. Denna ombyggnad, som även kan betraktas som en tillbyggnad av den gamla boningsrian, ger en mycket karaktäristisk bild av hur man i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet byggde om de gamla boningsriorna till bostadshus av modern typ.

På Blees' gård revs "bakse", men på de flesta andra gårdar i byn, där dylika ombyggnader ägde rum, fick ytterväggarna till "bakse" stå kvar, och inom dem inreddes sedan kök och skafferier. Det nya boningsrummet (stugan) skarvades bara till "bakses" gavelvägg.

Ytterväggarna till samtliga rum i denna nybyggnad, med undantag för rum nr 7 och 8, uppfördes av kantsågat sextums virke, som sammanfogades med tappknutar. Yttertaket lades av råghalm och takgaveln mot nordväst av stående bräder. Golven i samtliga rum var av breda furubräder och var målade med brun oljefärg. Alla fönster innehöll sex rutor med undantag för fönstren i rum nr 13, 14 och 15 som var hälften så breda som de övriga och bestod av bara tre rutor. Innanfönstren saknade gångjärn och kunde icke öppnas. Innertaken var s. k. "kloddoavärker" dvs. de var lagda av itusågade stockar eller brädbakar mellan bärninorna i innertaket.

Väggarna var på insidan klädda med grå väggpapp och i stugan och södra kammaren med tapeter.

Ugnen (e i bottenplan III) var murad av rött kakel och skorstenen (f) av tegel. Denna ugn användes huvudsakligen till att värma upp rummet, men vid helgerna brukade man även grädda vetebröd ("kakobre") i den.

Innerväggarna mellan de olika rummen var timrade av kantsågat fyratums virke. Skorstenen (k) och ugnen (i) var murade av tegel. Den senare användes att grädda surbröd i. På spisen (h) framför ugnen i köket fanns plats för två grytor. Då man eldade i denna spis, gick röken och värmen ut genom en varmur (g) i stugan och därigenom till skorstenen.

Alla dörrar i byggnaden utom dörrarna till köket och till rum nr 7 och 8 var s. k. spegeldörrar och hade moderna lås.

Ytterväggarna till rum nr 7 och 8 var av stående bräder. De uppfördes år 1919 och rummen användes

som förvaringsplats för familjens helgdagskläder och som sovrum av gårdens ynglingar under sommaren.

År 1920 revs det gamla köket (rum nr 6) och dörren därifrån till logen murades igen. På dess plats byggdes en ny fiskkammare (rum nr 16). Väggarna till detta rum var av kalksten, innertaket av runda stockar och golvet av kalkstensplattor. I rummet förvarades fisk och kött.

Bottenplan IV. Under åren 1932—1933 frigjordes boningshuset slutligen från boningsrian. Samtidigt skedde en genomgripande ombyggnad av hela huset.

Rum nr 2, 3 och 4 samt innerväggen mellan rum nr 12, 13, 14 och ugnen (i) revs. Den nerrivna rian och logen flyttades sedan till en annan plats på gårdstomten (se ria-loge på kartan).

Ytterväggarna i den nya tillbyggnaden timrades upp av sextums kantsågat virke, yttertaket var av råghalm, innertaket av tjocka brädbakar och itusågade stockar och golvet av breda furubräder. Ugnen och skorstenen i köket murades av tegel och ugnen mellan rum nr 9, 10, 11 och 12 av rött kakel. Den forna stugan (rum nr 11) delades genom en vägg av stående bräder i två rum.

Boningshuset på Blees' gård blev efter denna sista ombyggnad det modernaste i Klottorp.

Utvecklingen av ovan beskrivna boningshus på Blees' gård visar tydligt, hur svårt det är att gå över från ett bostadsskick till ett annat och att denna övergång oftast går över flera mellanstadier.

¹⁾ G. Ränk har både i *Svio-Estonica* år 1944—1948 och i "En bok om Estlands svenskar", del I, beskrivit ett dylikt kök, som några estniska studenter mätt upp år 1939 i Klottorp. Beskrivningen och måtten på detta kök är riktiga, men gårdsnamnet är felaktigt. Gården heter icke Erna gård utan har sedan urminnes tider kallats för Härmasa. Även beteckningen Härmas-Andorsa och Härmas-Nybondasa finns. På en ägokarta som upprättats av estniska lantmätare förekommer även namnet Aermanni upptaget. Av esterna på orten har det även förvrängt till "Härma talu". Detta gårdsnamn kan med all sannolikhet härledas från personnamnet Herman (eller Härma). Ej heller var gården estnifierad som Ränk gör gällande. Dess ägare hette Alfred Granberg, och familjen Granberg har sedan urminnes tider varit svenskar. År 1939 hade familjen på denna gård svenska som hemspråk. Ej heller var Klottorps by estnifierad. Inom själva byområdet fanns icke en enda familj, som hade estniska som hemspråk.

Edvin Lagman

Tankar kring sommarens dofter

Har mitt luktsinne försvagats? Eller doftar blommor och träd i Sverige inte så som i våra bygder i Estland? Jag undrar, om inte mången av våra läsare har ställt sig den frågan — liksom jag har gjort.

Svaret fick jag en sommardag på Fårö. När jag på väg till det stora dynfältet Ulla hao promenerade in i en björkdunge, slog samma doft emot mig som den från björken hemma på åkern i Storsve. Den starka björkdoften fanns alltså. Ett par år senare var jag en junidag uppe på Grossglockner. På bergsslutningarna intill låg snödrivorna kvar, men på barmarken blommade alpens rika flora. Mitt i prakten stod ett kärt hemmablomster, majvivan, *Primula farinosa*, eller *änge-bloma* som den hette i mina hemtrakter. Och den doftade precis som den gjorde på min barndoms åkerrenar.

Man kan ju undra vad Fårö utanför Gotland och Grossglockner i det avlägsna Österrike har gemensamt med Estlands svenskbygd, så att växternas doft är lika stark. Svaret är förmodligen enkelt: den kalkhaltiga jorden. (Grossglockner ligger ju bland Kalkalperna.)

Sommarens dofter var skiftande därborta i dessa avlägsna trakter på andra sidan Östersjön. Det började i maj med den starka ångan från solvärmda moar, barrdoft och kåddoft. I kvällningen andades marken mylla, och gick man i skogsbrynet kände man hur luften fylldes av blåsippdoft — något som förefaller så överkligt numera, när man bara ser blåsippor utan doft.

Lövsprickning och svag östlig bris efter en nattlig regnskur. Från Storsve slog först björkens andedräkt emot en, när man trädde ut på trappan. Så rönnens lite fräna lukt, i början på juni ytterligare accentuerad när rönnen blommade i kärrkanten. Och sedan älggräset — som jag inte minns att vi hade något namn på.

Varm majdag och svag västlig bris. Ur havets sorl kring uddens klippor löste sig doften av salt och svepte in över land. Från ladugårdar och åkrar fördes lukten av gödsel med vinden bort mot byn. Och maskrosorna blommade.

Tjärän gav ett viktigt bidrag till den rika doftblandningen. Alla dessa mindre och större fiskebåtar och alla dessa stora skutor i Deram låg där i värmen och andades ut en av de utsöktaste parfymen man kan tänka sig. Än i dag har jag en stump tjärat tågvirke någonstans i en skrivbordslåda att ta fram och lukta på för att återkalla doftrealiteterna från det förgångna.

Vem kan glömma smultrondagarna i solstekta hygen? Var smultronen verkligen så stora som man nu tycker sig minnas att de var? Och kunde man verkligen äta sig övermätt på smultron? Ja och ja. Och

Till prenumeranterna

För att slippa det arbete och de extra kostnader det innebär att sända ut upprepade kravbrev riktar redaktionen en vädjan till alla dem som ännu inte erlagt prenumerationsavgiften att snarast göra detta. Den betalas som bekant i förskott.

I händelse att det i december utsända inbetalningskortet förkommit går det utmärkt att använda ett vanligt girokort, som finns på varje postanstalt. Kustbons postgironummer är 19 72 07 och prenumerationsavgiften för innevarande år 14 kronor. Glöm inte att skriva namn och adress på både kort och talong. Vi har under detta år fått in ett icke ringa antal ofullständigt ifyllda talonger från prenumeranter som även med postgirokontorets hjälp är omöjliga att spåra.

smultrondoftens slog bedövande emot en, när man vallade kor och plockade bär eller när man om söndagarna vandrade genom "huggstyckena" till Roslep.

Juli — lövängarnas månad. Man fick se upp för ormen, som låg och solade sig på stigarna. Hann man först, fick ormen sätta livet till. Det luktade fränt och syrligt. Men ljuvlig var doften efter första slätterdagens arbete. Nästa dag vilade man middag i det halvtorkade gårdagshöet, berusad av sommarens förnämligaste arom; och när man på trötta fötter vandrade hemåt mot den nedgående röda solen, kom det pustar från en och annan nattviol. När man hunnit till kanten på mon, skyttade havet juliblekt och lojt mellan tallstammarna, och åter var sältan där, en kontrast och ett komplement till hö- och nattvioldoftens.

Augusti — skördens och tröskningens månad. Den mest karakteristiska och bisarra av dofter lade sig över bygden: doften från rökriorna där rågen torkade. Ingen luktsensation kunde mäta sig med denna, ingen ting band en så oupplösligt vid bygden som dessa tunna röklingor över sensommarbyarna.

Sist i denna doftkatalog vill jag nämna septemberdagarnas begynnande höstfukter. Tången — *hläke* — nere vid stranden, skummet kring stenar och uddar, fisknäten på torkställningarna — *näte-gistana* — detta var sensommar- och hösthavets bidrag. Men på åkarna var potatisupptagningen i gång, nu luktade myllan helt annorlunda än på våren, och från vallbarrens eldar i markerna ringlade röken med annan lukt än från augustiriorna. Och morgonens fukt förde inte längre med sig stark doft av björk, nu dämpades naturens andedräkt, det stora parfymet blev så försvunnet och förstrött, och dofterna sköljdes bort av oktoberns första stora regn.

Johan Nymann

UR EN NUCKÖ-LÄRARES

DAGBOK

Efterföljande utdrag ur kantor Johan Nymanns dagbok för månaderna maj—augusti 1897, vilkas publicering önskats av många läsare, visar vilka vanskligheter elever och lärare kunde drabbas av under förryskningsperioden i Estland. Ferierna under denna sommar för jämnt 70 år sedan fördystrades för lärarnas del av en obligatorisk fortbildningskurs, helt på ryska, i skolstaden Hapsal. Den som inte bestod provet, som alltså icke visade sig tillfredsställande kunna meddela undervisning på ryska i samtliga skolans läroämnen, fick bereda sig på att söka ny utkomst. Många av våra lärare, som fått sin utbildning under Thorén—Nymann vid Paschleps seminarium, stupade också på sina bristande kunskaper i ryska.

Intressant är uppgiften att det bildades sångkörer på både Ormsö och Nuckö och en stråkorkester i Österby. Det framgår också av dagboken att det på Nuckö fanns en livaktig sällskapssällskap, vars syfte f. a. var att stödja missionsverksamheten ute i stora världerna.

Slätter, skörd, tröskning och sommarens evenemang, ”prästhålde” på Odinsholm, upptar som vanligt dagboksskrivaren. Han avslöjar också att han inte är road av jordbruksarbete men desto mer intresserad av att läsa och att katalogisera sina böcker — vilket inte torde ha utgjort någon hemlighet för omgivningen. Han måste också ha varit rätt ensam om att samla frimärken.

I syfte att förenkla sättningen och spara utrymme har jag denna gång inte markerat utslutningar. Där tydligheten så krävt har mindre språkliga korrigeringar gjorts, likaså har stavningen normaliserats. Självfallet har dock inga ändringar gjorts i innehållet.

(Utdrag ur Johan Nymanns självbiografi och dagböcker har tidigare publicerats i Kustbon 1959:4, 1960:4, 1963:4 och 1964:2.)

Elmar Nyman

Maj

1. Första maj ingick varm, så att termometern på f. m. visade 17 grader i skuggan och åskan gick.

2. Elementen voro alldeles i uppror. Åskan gick utan uppehåll och blixtr följde på blixtr flera timmar å rad, under det regnet strömmade ner i strida strömmar. Var marken förr uppblött, så blev den nu det i högsta grad. Endast tuvorna syntes ovan vattnet och hela marken liknade en enda sjö. Vattnet strömmade längs fårorna på gårdet, medförande mycket mylla. Aldrig har jag sett vattnet strömma så stritt som nu. Enligt äldres påstående var det likadant år 1861, det år då klockarbostället flyttades hit från kyrkan — det låg förr bakom kyrkoträdgården på Paschlepsidan. Då hade byggnadsvirket, som lagts ner nära Menbackgrinden där man planerat bygget, sköljts bort av en stark regnskur. I stället hade man då valt platsen ute på slätten, föga högre belägen än den förra. — Allt står nu under vatten, ännu mer än tidigt om våren och sent om hösten. På jordbruk är nu ej att tänka.

4. Prosten är i dag borta i Reval och jag skulle läsa estnisk predikan i kyrkan. Men då detta ej blivit tillkännagivet för esterna, så hade ingen infunnit sig, vadan vi med gubben (kyrkvaktmästaren) återvände hem. Vädret ovanligt vackert och varmt. Häggarna håller just på att smycka sig i sin blomsterskrud. Allt sig gläder, det är vår.

5. Samtalade en stund med Sutleps nye skolmästare, Gustaf Tomti. Han har nu intagit Gustaf Umdas plats, som varit där från skolans grundande 1867, således i 29 år. Umda avled i fjol.

7. Hemma som vanligt och sysslade utomhus, mest i trädgården. Skraddaren A. Engbusk kom hit för att sy mig sommarpaletå, byxor och väst av det tyg som mamma (hustrun Tio) själv vävt men som blev färgat i Reval.

9. Gjorde en tur till prästgården för att samtala med prosten om ett och annat. Vår bonde (arrendator) skulle idag börja plöja med oxar; men den som vi har från Irjas låter aldrig lära sig, varför jag måste fara till Sutlep och Nömküll för att skaffa en annan. Fann väl ett par tre stycken, men ingen var helt lämplig, så att jag kom hem kl 11 om natten med oförrättat ärende.

10. Var till Hapsal för att höra mig för om husrum ifall jag skall dit för ryska kursens skull. Jag sände en böneskrift om befrielse från kursen under återopande av mitt andra ämbete (klockartjänsten), men om jag undslipper är osäkert. Befallningen är så kategorisk. Husrum lyckades jag erhålla tillsammans med H. Poëll.

12. Idag hade vi examen med III-vintersbarnen, dvs. med dem som skulle avsluta sin kurs. Som vanligt voro baron Rosen och prosten examinatorer. Men det blev så snöpligt som tänkas kan; icke ett barn förstod att räkna det enklaste räkneexempel. Icke mycket bättre gick det för svenskarna med bibliska historien och katekesen. Ryskan gick någorlunda bra, sammaledes ock geografien. Till en del berodde nog misslyckandet på den sena tidpunkten för examen, men mest berodde det nog på vårdslöshet. Boken har nog ej varit öppen sedan skolans slut. Intet enda barn godkändes, utan alla måste om hösten prövas på nytt. Detta allt känns som en stor skam för mig. Männe jag inte själv är medskyldig? Kan jag ej undervisa? Dessa frågor tränga sig med makt på mig och jag fördömer mig i grund och botten. Vad skall jag taga mig till, då jag nu icke heller kan vara skollärare?

— — — Köpte en ox av M. Thomberg i Sutlep för 31 rubel. Han plöjer gott.

14. *Kejsarens kröningsfest*. På denna statsfest voro vi med prosten till Sutleps kapell, där estnisk gudstjänst hölls och nattvard utdelades åt några ålderstigna personer. Efteråt åt jag middag hos skolläraren Tomti.

15. Alla mina ämbetsbröder foro idag till Hapsal för att börja den ryska kursen. Själv inväntar jag konventet på prästgården, varför jag uteblir tills vidare.

16. Om aftonen var det konvent på prästgården. Jag var ock där. Mitt förslag att låta åkern bli höslag bifölls icke. Sammaledes avslogs min fordran på ersättning för badstugan, som jag låtit uppföra på egen bekostnad. Jag kom således från konventet ganska nedslagen.

17. Jag har känt mig ganska bekländ, mest är det nog tanken på den förestående ryska kursen och de gäckade förhoppningarna om ersättning för badstun som utgör orsaken.

Sutleps kapell

19. Nu har den dagen kommit då även jag måste fara till Hapsal för att delta i de ryska språkkurserna. Dit anländ, anmälde jag mig hos inspektören och underkastades provning. Innanläsningen gick bra, sammanledes och rättsskrivningen, men skralare gick böjningen. Trots detta fick jag börja i andra (övre) klassen. Där kände jag mig dock ganska främmande och begrep till en början ingenting, vadan jag anhöll att få gå i den lägre klassen, vilket ock beviljades. Ja, även där är mycket att lära och skriva och man är ganska modfärd. Lektionerna bestå av innanläsning med förklaring. Sedan måste det inläras och berättas eller ock utföras skriftligt eller bådadera. Geografi, historia (rysk), grammatik och metodik. Allt detta är ganska påfrestande för oss äldre som ej läst detta förr, så att jag av oro och överansträngning ej har någon redig tanke.

20. Kunde ej sova det minsta i natt. Jag har anmält detta för lärarna och fått befallning att gå till läkare. Går och funderar om jag inte kunde fara hem och strunta i allt. Även de andra lärarna äro oroliga och nedslagna.

21. Som vanligt: kl 12 fara vi så motvilligt som möjligt till skolan. Lärarna äro tre: inspektören, som undervisar i aritmetik, en lärare från Nikolaiskolan, som undervisar i historia och geografi och den tredje, underläraren, som

ger de flesta lektionerna. Alla äro ryssar och förstå icke ett ord estniska.

— — — Isberg rodde oss över sjön — emedan det är helgdag i morgon.

22. *Kristi himmelsfärd*. Efter gudstjänsten hölls i kyrkogården basar till förmån för missionen, söndagsskolan och kyrkorgeln, som skall tillbyggas. Det var de klädespersedlar som kvinnorna sytt under vintern. Brandt var utropare, jag skrev och köpman Palmberg skötte kassan. Summan uppgick till 55 rubel och 81 kopek. Vi fingo också äta vid prostens bord.

23. För nu åter till Hapsal men deltog ej i lektionerna utan besökte läkaren för att tala om min sömnlöshet. Han ordinerade mig medicin, som jag intar tre gånger om dagen.

26. Jag känner mig nu något bättre i huvudet, men att läsa utantill är ännu ganska svårt, eller rättare sagt, omöjligt. Aritmetiken plågar mig mest. Det är ganska svårt att förklara på ryska. Utom lektionerna ha vi mycket att skriva hemma, så att ingen tid är att tänka på förströelser.

27. I vår klass äro vi 27 och i den andra 17, således 44 stycken.

28. Bara ryska och ryska. De flesta äro ju ganska svaga och knappast någon finns, om ej möjligen Poëll från Österby, som kan tala ren ryska. Alla klaga.

29. Idag började lektionerna redan kl. 8 på morgonen. Små barn samlades och vi måste turas om att giva provlektioner med dem, vilket nog är det allra svåraste.

Juni.

1. *Pingstdagen*. Sommarmånaden börjar med sommarens stora högtid, pingsten, andens högtid. Säsom naturen nu är uppfylld med livskraft, så skall ock vår ande uppfyllas med nya livskrafter av Herrens ande från höjden, som han så rikligen vill meddela åt var och en behövande.

2. *Annandag pingst*. Det skulle hållas tysk gudstjänst idag, men då inga andra kommo än Lyckholmsherrskapen, så höll prostens predikan inne i sin sal. Efter den tyska gudstjänsten var det konsert i kyrkan och Nuckö unga musikkör uppträdde för första gången. — Några unga män i Österby, Paschlep och Engby hava skaffat sig violiner. Mycket folk var församlat och konserten gick utmärkt — jämförelsevis förstås. Också Wormsö sångkör deltog, så att det hela tog sig bra ut efter våra förhållanden. Hinner bara musikkåren öva sig, så kan det med tiden bli något av.

4. Nu är helgen slut och vår trældom i Hapsal börjar åter. O, vad det är motbjudande, men vad skall man göra!

11. Fick höra att jag nästa dag skall hålla provlektion. Utom det att man har att förbereda sig för lektionen måste man också skriva ett långt lektionsutkast. Det är ett drygt och påkostande arbete, helst som man är främmande i språket.

12. Med Herrens hjälp gick det hela dock tämligen bra.

16. Nu bara varenda dag i Hapsal på kursen, långa, tråkiga dagar.

24. *Midsommardagen*. Vi voro i dag med prostens till Sutleps kapell, där prostens höll svensk gudstjänst. Från Sutleps bar det iväg till Hapsal igen. Ännu några dagar och så är det äntligen slut.

27. *Sista dagens lektioner*. När lektionerna voro slut, njöto vi av friheten och gjorde promenader m.m. — även till häst. Man känner sig nu som fågeln på kvist.

28. Kl. 11 kom Reval-inspektören åtföljd av våra lärare. Inspektören höll ett tal på ryska, däri han påminde oss om vårt viktiga kall och gav många goda råd. Mest underströk han dock betydelsen av undervisningen i ryska språk-

Österby stråkorkester 1902.

Foto: G. Danell.

ket och framhöll särskilt vikten av den s.k. naturliga metoden, dvs. att man vid undervisningen ej skall använda modersmålet det allra minsta, utan allt skall ske medelst åskådliggörande genom föremål och gester. Han trodde att barnet medelst den s.k. översättningsmetoden ej skulle lära annat än några korta fraser som sedan glömdes, vilket nog till en del är sanning. — Efter talet utdelade inspektören betygen, där fem olika grader av vitsord användes: gott, nästan gott, tillfredsställande, nästan tillfredsställande och icke tillfredsställande.

Sedan Poëll från Österby i allas våra namn tackat för allt, särskilt för understödet av 10 rubel som nästan alla fingo som därom ingivit böneskrift, så var akten slut och var och en för åt sitt håll. Tid och penningar är förspillda, men behållningen är nog ringa utom en och annan fingervisning i praktisk undervisning. Ryska efter nutidens fordringar lär jag nog aldrig och är således beredd på att avlägsnas förr eller senare.

Sedan vi nu betalat 1 rubel och 50 kopek för husrum per man — vi voro 5 till antalet hos Isberg — kommo vi över sjön. Joel mötte med häst och således kom jag lyckligen hem, skuddande Hapsals stoft av mina fötter.

Juli.

6. Det var endast tysk gudstjänst med kommunion och alla herrskap på Nuckö undfingo sakramentet. Hr Frischmann på Paschlep skänkte mig 3 rubel med anledning av hans mors begravning och baron Taube på Rickholtz gav 1 rubel som han plägar göra då han begår nattvarden.

8. Har hållit på med att "göra löv", (dvs. att hugga trädkvistar). Gjorde 60 kärvar.

12. Idag ha vi börjat med rågskörden.

17. For idag med vårt arbetsfolk och med min egen häst till Källskogen för att slå hö.

20. Även i dag både svensk och estnisk gudstjänst. I den estniska gudstjänsten utfor prosten mycket skarpt mot partier, särskilt fribaptisterna, vilket just ej gjorde något gott intryck.

25. Redan idag ha vi förberett oss för Odinsholmsfärden, där vi skola vara under lördag och söndag.

26. Tidigt om morgonen foro vi till Spitham där Odinsholmsholmsgubbarna redan väntade. Överfärden gick ovanligt bra. Ingen hade dött under året på holmen, medan två äro födda. Det ovanliga på ön var att där finna telefon- eller telegrafstolpar uppsatta. Det skall nämligen anläggas telefon till fyren från Hapsal via Spitham, varifrån kabeln går längs sjöbotten.

27. Nu är det således "prästhåldssöndag" och vi äro ännu en gång på vår omtyckta Odinsholm. Kl. 9 foro vi till kapellet och där höll pastorn (Gustafsson från Reval) först tyskt skriftermål med smotritelns fru; sedan fortsatte gudstjänsten som vanligt. Predikan var ganska god och uppbyggelig, så att mångas ögon tårades. Mycket folk hade kommit från fastlandet, i fyra båtar, så att alla icke rymdes i kapellet utan stodo utanför. Kl. 4 var det missionstal och husförhör som vanligt och kollekt upptogs för missionen, som inbringade 4 rubel och 41 kopek. Sedan mottog jag såväl min egen som prostens skatt.

29. Har nu ej gjort mycket annat än att jag utflyttat vårt kram ur rian och rensat där, emedan tröskningen stundar.

Augusti.

5. Var åt skogen för att plocka nötter, men de äro redan bortplockade. De ha mognat ovanligt tidigt i år; samma år förhållandet också med all frukt. Vi ha jämförelsevis många äpplen på våra träd.

7. Vi foro till Hapsal för att höra oss för om Joels skolgång. Jag anmälde honom hos skolans föreståndare och han lovade mottaga honom. Var vi skola få husrum åt honom blev ännu inte avgjort.

Vi började idag också med rågsådden.

8. Sådde även idag. Senare var jag för att plocka lingon i Paschlepsskogen, men de äro ännu inte riktigt mogna.

13. Var idag åter till Hapsal för att höra efter om husrum åt Joel och fick två erbjudanden — är villrådig vilket jag skall välja. För hyra har jag ej annat att betala än lite virke, som vi ha tillräckligt av.

15. Var på förmiddagen till Nömküll och hämtade Kärras Hans, som snöpte våra tre grisar. Sedan körde vi hem tre lass "löv" från skogen.

Den gamle ryssgubben från Diby

Lars Fagerros

Han hette Lars Fagerros och var född 1844 i Diby, Ormsö, på Krabbes gård. Han var livegen och skickades av baron Stackelberg till Kronstadt, där han gjorde sin värnplikt. Fagerros gick sedan i navigations-skolan i Petersburg. Därifrån kommenderades han att delta i rysk-turkiska kriget 1877. Krigsfartyget som han var med på förläste emellertid under en svår storm på Svarta havet. Hela besättningen gick i livbåtar, utom Fagerros och mässpojken. De tog hand om fartyget, tvingades fälla stormasten och att därpå försöka finna nödhamn. De kom då till Odessa. Då Fagerros fällde masten, krossades hans ena fot av storbommen och han fick sårskador som aldrig läkte.

Bragden belönades med en snabb befordran i officerskarriären. I hela 31 år tjänstgjorde han i ryska marinen. Hans skadade fot gjorde att han måste gå i pension i förtid. Ryska staten drog emellertid in pensionen och tilldelade honom i stället en liten jordbit vid Söderbyhovet, vilket baron Stackelberg mycket ogillade. Fagerros blev sin födelseby trogen, gifte sig och blev måg på Simas gård. Han seglade med min svärfars skutor, Regina och Lotius, och arbetade på gården. Han hade många barn och blev tidigt änke-man. Min svärmor berättade hur Fagerros fick lida av sina sår som aldrig läktes, hur man än försökte med olika huskurer. Hon berättade även att Fagerros var en mycket originell person. Han pysslade på gården, han band not och högg ved och utförde de sysslor han orkade med. Han var mycket noggrann och ordningsam. Allt skulle vara på sin plats, annars blev det inte nådigt för husets folk. Varje söndag läste han med hög entonig röst husandakten ur sin Postilla. Varannan söndag gick Fagerros i kyrkan, där han hade egen bänk. Då klädde han sig i sin gamla marin-uniform. En söndag kom han av någon anledning för sent till högmässan. Några Borrby-pior hade då satt sig i hans bänk, men de fick genast flytta på sig, ty han knuffade dem ur bänken. Artighet mot kvinnan låg nog fjärran för Fagerros. Han gick under namnet Ryssgubben — ”krutgubben” skulle nog passat bättre. Många historier berättade mina svärföräldrar om honom. Ryssgubben var 91 år gammal då han dog 1935. Han har ättlingar både i Sverige, Estland och i Amerika.

Ingeborg Lilja

16. Har nuförtiden ej så mycket att göra, vadan jag mest sitter och läser. Mamma har alltid bråttom, men klagat mycket över kraftlöshet och i synnerhet över värk i ryggen. Tänk, om min kära hustru skulle enligt Herrens vilja berövas mig eller bli oduglig till arbete, då vore det också förbi med mig, så oförståndig och tanklös som jag är i många stycken. Utan henne kommer jag knappast en enda dag till rätta. Hon trälär och arbetar medan jag för det mesta sitter inne och inte har någon omtanke om hus-hållet. Herren som känner min oduglighet, har givit mig henne. Han låte mig ock ännu länge få behålla henne.

18. Var hela dagen nästan sysslös. Ordnade med mina böcker i bokskåpet och i biblioteket, mitt älsklingsarbete.

21. Har idag utträttat ett och annat, så att jag känner mig nöjd om kvällen. Tjugade upp hö ur ”toran” och körde dit rågboss ur ladan. Mätte sedan upp rågen och fann att årets rågskörd uppgick till närmare 17 tunnor, varav jag själv behöll 4 tunnor — det övriga gick till den som arbetat med jordbruket.

23. Har ej gjort mycket idag utan mest setat inne och ordnat min frimärkssamling.

24. Prosten talade mest om missionen bland judarna och vad som i övrigt angår dem och om deras otro. Samtalade på eftermiddagen (med några vänner) om andliga ting — merendels rör det sig kring läromeningar och andra religionssamfund.

Det är nu höst och tämligen svalt idag. Det har både regnat och haglat. Även åska och stark bläst. Den kära sommaren är nu verkligt förbi.

TILL KUSTBONS RED.

Varje gång posten kommer, är det Kustbon jag först tittar efter. För mig är läsningen av Kustbon alltid fängslande. Jag läser allt — från första sidan till den sista. Med möda arbetar jag mig igenom dialektberättelserna — och blir lika glad och stolt varje gång, för att jag lyckats förstå innehållet. Kanske är det det främmande, oupplevda som fångslar mig så i skildringarna och berättelserna från Estlands svensksbygd, och jag gläds med den som genom läsandet av Kustbon återupplever minnena från sin barn- och ungdomstid.

Jag skulle önska att det fanns en spalt med matrecept i Kustbon. Recept på typiska rätter från hembygden, precis så som de tillagades "tärhaim". För min del efterlyser jag beskrivning på hur saltgurkan lades in!

Tack för allt arbete Ni lägger ner på tidningen och kära hälsningar från Marianne Brus (gift med Ernst Brus från Odensholm), Box 423, Singö (som läser om gamla nummer av Kustbon tills nästa kommer).

Det är roligt, om Kustbon har kunnat vara till nöje för sina läsare, och det är särskilt roligt, om den kunnat ge något åt en, som inte själv bott i den gamla bygden. Här följer ett recept på

SURGURKA

50—70 Västerås-gurkor, blad från svartvinbärsbuske, dillskaft, 6—7 liter vatten, 200 g salt, en matsked vinäger och en handfull skuren pepparrot.

Ett lager vinbärsblad läggs i ett kärl av stengods eller trä. På detta läggs ett lager gurkor, som täcks av vinbärsblad med inblandad dill och pepparrot. Så fortsätts varvis med gurkorna och blad, så att gurkorna ej vidrör varandra. Över alltsammans hålls det kokande saltvattnet med vinäger. Ovanpå läggs en bräda och på denna en sten. Efter 2—3 dagar i köket ställs kärlet i källaren.

Om gurkorna är avsedda att förvaras en längre tid, används kallt vatten utan vinäger.

Kustbon har erfarit att bl.a. följande ungdomar av estlands-svensk härstamning avlagt studentexamen i år:

Vane Martin Laosson	Mats Nyman
Mati Lepp	Gunnel Pihl
Eva Lindkvist	Olle Poëll
Rolf Lindkvist	Paap Mihkel Rajulaid
Greger Michelin	Börje Seman
Maj-Britt Mäele	

Vigda

I Frösta kyrka Pingstafton 1967 mellan Stig Dans och Maud Östergren.

Döda

Änkefru Elisabet Greisman, född Koppelman den 2 nov. 1887 på Nuckö, avled den 27 mars 1967 i Stockholm.

Leopold Reets, född den 6 dec. 1904 på Nuckö, avled den 4 febr. 1967 i Saltsjöbaden.

Fru Ernestine Rosen, född Jürgensson den 17 jan. 1892 på Nargö, avled den 12 jan. 1967 i Stockholm.

Thomas Sjöman, född den 21 okt. 1895 på Ormsö, avled den 5 maj 1967 i Stockholm.

Min kära lilla Pappa
Min älskade Broder

Johannes Asplund

* 8/3 1900
† 4/2 1967

Vivi
Maria

Sörjd och saknad av oss, övrig
släkt och många vänner.

En tröst i sorgen
Gud oss ger,
att den som lidit
ej lider mer.

Min älskade Make
Vår kära Far, Farfar och Morfar

Paul Dans

* 9/5 1890
† 14/5 1967

Djupt sörjd och saknad av oss,
syster, övrig släkt och vänner.
Upplands Väsby 14/5 1967

JULIA
Alexander Amanda
Aina Nils
Agnes Yngve
Barnbarn

I vårvindens sus
Du somnade stilla,
ej sjukdom och oro
nu mer gör Dig illa.

Katarina Flinkman

född den 7/11 1893 på Ormsö
insomnade lugnt och stilla
den 26/3 1967 på Lasarettet i
Visby.

Djupt sörjd och saknad,
men i ljust minne bevarad
av släkt och många vänner.

Ett strävsamt liv har slocknat ut,
en flitig hand har domnat.
Din arbetsdag har nått sitt slut,
Ditt trötta huvud somnat.

Vår kära Mor och Mormor

Maria Fällman

född Wennberg
född den 8/2 1875 på Ormsö
avled den 22/2 1967 i
Gustavsberg.

Älskad-saknad

Katarina

Maria Anders

Agneta Anders

Barnbarn Barnbarnsbarn

Släkt och Vänner

Farväl kära Mor, nu slumrar Du
gott,
nu slitas de jordiska band.
Vi unna Dig gärna den vila Du
nått,
hos Jesus i fröjdernas land.

Vår älskade lilla Mamma
och Mormor

Maria Rosenblad

född Fagerros
född 4/1 1897 på Ormsö
har i dag fått lämna ett långt och
strävsamt liv fyllt av försakelse
och lidande och lämnat sina
döttrar, barnbarn, övrig släkt och
vänner i saknad och sorg.
Johanneshov 15/4 1967

Katarina

Elvine

Hilda

Aline

Sigrid

Lydia

Ingrid

Du slutat Din livslånga kamp,
som Du kämpat så ödmjukt god.
Först nu inför evighetens ramp
upphöjelse Du får till Din stod.

Min älskade Make
vår käre Far och Morfar

Jacob Vesterberg

f. 6 maj 1894
har i dag lugnt och stilla insomnat.
Sörjd och saknad av oss, släkt och
vänner
Torshälla den 25 april 1967.

ELFRIDE

Olav Lennart

Albert Dan

Edit och Frans

Hans Peter

Ellen och Elvina

Släkt är lågan, som har flämtat
Länge nog så matt och svag.
Nu har dödens ängel hämtat
Gnistan som av liv fanns kvar.
Tåligt har Du lidit här
Nu Du lyckligt frigjord är.

Min älskade make,
vår lilla rara pappa

Harald Magnusson

*16/12 1926
har lämnat oss, mor, bröder, släkt
och många vänner i outhärlig
sorg
Norrköping den 13/3 1967.

ULLA

Tommy Lena

Nu brustit har Ditt goda hjärta
Din kära stämma tystnat har
Du lämnat oss i sorg och smärta
Men ljusst och vackert står Ditt
minne kvar.

Min ömt älskade Make
mitt allt

Johannes Thomsson

* 2/1 1908 Nuckö
† 14/1 1967

Katrineholm

Har lämnat mig i sorg
och saknad.

Med mig deltaga syskon,
svägerskor, syskonbarn, övrig
släkt och vänner.

SOFIA

Sakta kom döden
den kom som en vän.
Han tog dig vid handen
och förde dig hem.
Vila i frid.

Vår kära Pappa
vår älskade Farfar och Morfar

Lars Öman

*27/12 1889

† 1/5 1967

har lämnat oss i stor sorg
och saknad

BARN,

Barnbarn Barnbarnsbarn

Syskon, släkt och många vänner.

Minnena sakta susa

Nu vid Din tysta grav.

Tack för de minnen ljusa,

Tack för den kärlek Du gav.

Det finns en tröst

som Gud i sorgen ger

att den vi älskat ej lider mer.

Min älskade Make
vår käre Far, Morfar och Farfar

Hans Nordsten

född 9/3 1901

död 21/2 1967

Djupt sörjd och saknad av oss,
samt släkt och många vänner.

Katarina

Barnen

Barnbarnen

Vi hann ej säga Dig farväl,
ty döden kom så fort,
men låt oss säga Dig vårt tack
vid evighetens port.

Vår innerligt kära lilla Mor
Farmor och Mormor

Gertrud Tomsson

född Nygren

* 25/4 1880

† 21/3 1967

Djupt sörjd och saknad av oss,
släkt och många vänner.

BARNEN

Barnbarn Barnbarnsbarn

Sov i ro, Du trötta Mor,
från all livets smärta.
Tack för all Din kärlek stor
ömma modershjärta.

Vår älskade Mor, Mormor,
Farmor och Mormorsmor

Agneta Österberg

Född den 27/9 1888 på Ormsö
Död den 14/5 1967 i Stockholm
har hastigt lämnat oss i djupaste
sorg och saknad

Katarina

Johan och Astrid

Axel och Kicki

Barnbarn Barnbarnsbarn

Syster svägerska samt övrig
släkt och vänner.

Varm sig känslan rör därinne

För vår kära mor

Hennes bild uti vårt minne

Växer rik och stor

Dagens möda gav hon trägen

Liksom nattens sömn

Ledde oss på levnadsvägen

Bedjande och öm.

Vi Ditt minne älska, Vörda

Vila nu i frid.

Bemärkelsedagar

90 år.

Mina Nyman född Rant den 15 juli 1877, Nuckö
Hans Bäckman, född den 18 juli 1877, Ormsö
Lena Lagman, född den 6 augusti 1877, Rickul

85 år.

Lena Koinberg, född Åkerblad den 21 juli 1882, Rickul
Juli Fagerström, född Valp den 26 juli 1882, Vippal
Maria Mickelin, född Appelblom den 12 aug. 1882, Ormsö
Johan Aspelin, född den 24 aug. 1882, Ormsö
Martha Grönberg, född Brandt den 26 aug. 1882, Reval
Gustav Rant, född den 1 sept. 1882, Nuckö
Karl Laving, född den 6 sept. 1882, Nuckö
Lena Nordman, född Koinberg den 26 sept. 1882, Rågöarna

80 år.

Karl Alun, född den 10 juli 1887, Nuckö
Gertrud Sjöman, född Karlström den 13 juli 1887, Ormsö
Maria Murman, född Alström den 11 aug. 1887, Ormsö
Karl Johannes Tammeveski, född den 22 aug. 1887, Hapsal

75 år.

Carl Klingberg, född den 2 juli 1892, Rickul
Alexander Lindgren, född den 8 juli 1892, Rågöarna
Lovise Luther, född Leppmets den 12 juli 1892, Neve
Arnold Juuse, född den 17 juli 1892, Reval
Maria Puskov, född den 18 juli 1892, Hapsal
Amanda Kadanik, född Dreiman den 25 juli 1892, Hapsal
Johan Hammerman, född den 4 aug. 1892, Ormsö
Lovisa Dyrberg, född Westerman den 9 aug. 1892, Rickul
Jula Hallman, född Brunberg den 16 aug. 1892, Rickul
Katarina Svärd, född Bergström den 20 aug. 1892, Ormsö
Katarina Wennberg, född den 20 aug. 1892, Ormsö
August Österberg, född den 24 aug. 1892, Reval
Jaan Pöldmaa, född den 30 aug. 1892, Rapla
Mina Beckman, född den 6 sept. 1892, Ormsö
Arvi Joon, född den 9 sept. 1892, Reval
Peter Svan, född den 10 sept. 1892, Runö
Lovisa Zeisig, född Derblom den 13 sept. 1892, Nuckö
Lovisa Brandt, född den 17 sept. 1892, Nuckö
Peter Runestam, född den 23 sept. 1892, Runö
Ivar Reinwaldt, född den 26 sept. 1892, Reval

70 år.

Katarina Vidgren, född Bergström den 7 juli 1897, Ormsö
Maria Söderman, född den 12 juli 1897, Vippal
Alfred Borrman, född den 15 juli 1897, Rickul
Kristof Österman, född den 16 juli 1897, Nuckö
Ilja Gronski, född den 18 juli 1897, Reval
Eugen Reial, född den 25 juli 1897, Fellin
Hedvig Vikstrand, född Benas den 25 juli 1897, Runö
Alexander Vinter, född den 1 aug. 1897, Korkis
Maria Eriksson, född den 7 aug. 1897, Reval
Julia Freiman, född Sedman den 9 aug. 1897, Nuckö
Elvine Bertholm, född Hamberg den 12 aug. 1897, Rågöarna
Helene Berensson, född Kokas den 19 aug. 1897, Runö
Agneta Gjärdman, född Notman den 26 aug. 1897, Ormsö
Luise Pella, född Baring den 3 sept. 1897, Korkis
Eduard Mägi, född den 5 sept. 1897, Dorpat

Maria Söderholm, född Friman den 19 sept. 1897, Nuckö
Maria Anette Stavas, född den 18 sept. 1897, Odinsholm
Julia Åkerblad, född den 29 sept. 1897, Rickul.

60 år.

Mathilda Thomsson, född Stahl den 1 juli 1907, Rickul
Hulda Sekobon, född Kistback den 5 juli 1907, Nuckö
Hans Alström, född den 14 juli 1907, Ormsö
Anders Lilja, född den 20 juli 1907, Ormsö
Agneta Ahlblom, född Fällin den 22 juli 1907, Ormsö
Hilda Marks, född Greis den 22 juli 1907, Ormsö
Peeter Adams, född den 5 aug. 1907, Reval
Pauline Österdahl, född Brunberg den 5 aug. 1907, Rågöarna
Anders Grundsten, född den 13 aug. 1907, Ormsö
Dorothea Elisabeth von Zur Mühlen född den 15 aug. 1907, Hapsal
Arvid Kүүn, född den 16 aug. 1907, Nargö
Martha Alide Appelblom, född Holm den 26 aug. 1907, Nargö
Agneta Nilsson, född Alberg den 27 aug. 1907, Ormsö
Maria Blomqvist, född Isberg den 29 aug. 1907, Rågöarna
Meeri Therese Läck, född den 3 sept. 1907, Dagö
Agneta Strandberg, född Grundsten den 4 sept. 1907, Ormsö
Alide Vinter, född Klamann den 4 sept. 1907, Korkis
Johan Pihlman, född den 7 sept. 1907, Ormsö
Alide Heideman, född Åkerblad den 10 sept. 1907, Rickul
Johannes Hannus, född den 11 sept. 1907, Nuckö
Artur Alexander Peetre, född den 14 sept. 1907, Pärnau
Hedvig Widebjär, född Markus den 16 sept. 1907, Reval
Leontine Engblom, född Kreisveg den 25 sept. 1907, Korkis
Katarina Alström, född Lindström den 28 sept. 1907, Ormsö
Maria Selin, född den 29 sept. 1907, Ormsö

50 år.

Helena Strandberg, född Haggarrsson den 1 juli 1917, Runö
Leopold Seman, född den 2 juli 1917, Nuckö
Johan Fällman, född den 4 juli 1917, Ormsö
Aline Borrman, född Österman den 5 juli 1917, Rickul
Karin Alexandra Tegelberg, född den 14 juli 1917, Rickul
Amanda Brandt, född den 15 juli 1917, Nuckö
Hilda Hallman, född Lagman den 16 juli 1917, Rickul
Ellen Ingeborg Westerblom, född Strandberg den 19 juli 1917, Reval
Lea Alvine Maria Waldman, född Amberman den 17 juli 1917, Hapsal
Helena Berg, född Mentel den 21 juli 1917, Reval
Edvin Ahlberg, född den 24 juli 1917, Ormsö
Agnes Välja, född Kliss den 27 juli 1917, Nuckö
Ingeborg Opstad, född Thomsson den 28 juli 1917, Rickul
Renate Maria Kariis, född Kogerman den 1 aug. 1917, Hapsal
Maria Alros, född den 22 aug. 1917, Ormsö
Hermine Lindström, född den 24 aug. 1917, Vippal
Märta Maria Kaiu, född Ambrosen den 31 aug. 1917, Reval
Rain Pöhl, född den 1 sept. 1917, Rågöarna
Alfred Rant, född den 8 sept. 1917, Nuckö
Leida Maria Bertelson, född Pajusalu den 21 sept. 1917, Nargö